

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

TEZĂ DE DOCTORAT

- rezumat -

CARTEA, BIBLIOTECA ȘI LECTURA ÎN DEZBATEREA
PUBLICĂ A MEDIILOR CULTURALE ROMÂNEȘTI DIN
TRANSILVANIA INTERBELICĂ

Conducător științific:
Prof. Univ. Dr. Doru Radosav

Doctorand:
Adriana Man (Székely)

Cluj-Napoca
2012

CUPRINS

Introducere.....	p. 1
Capitolul I - Istoriografia cu privire la problemele cărții, lecturii și bibliotecii în perioada interbelică	p. 4
Capitolul al II-lea - Politica educațională și „politica culturii” – Politica în litera și spiritul Culturii.....	p. 16
II. 1. „Ofensiva culturală” a lui Constantin Angelescu.....	p. 17
II. 2. „Politica culturii” și „statul cultural” în viziunea lui Dimitrie Gusti.....	p. 21
II. 3. Educația adulților.....	p. 27
II. 4. Legislația referitoare la biblioteci.....	p. 31
Capitolul al III-lea - Programe culturale interbelice pentru carte și bibliotecă.....	p. 34
III. 1. Forme de organizare culturală în România interbelică.....	p. 34
III. 2. Programele culturale ale ASTREI.....	p. 39
III. 3. Fundațiile Culturale Regale: programe și realizări.....	p. 52
III. 3. 1. Programul Fundației Culturale „Principele Carol” pentru carte și lectură.....	p. 53
III. 3. 2. „Cultura minții” prin Căminul cultural.....	p. 58
III. 3. 3. Îndrumările Fundației pentru bibliotecile satești.....	p. 61
Capitolul al IV-lea - Modele culturale interbelice și dinamica presei.....	p. 68
IV. 1. Curente și modele în cultura românească.....	p. 68
IV. 2. Dinamica presei literare românești sub influența curentelor culturale.....	p. 78
Capitolul al V-lea - Condiția cărții românești interbelice.....	p. 87
V. 1. Cartea ca obiect comercial.....	p. 87
V. 1. 1. Editori-librari și Edituri	p. 91
V. 1. 2. Tipografii interbelice.....	p. 101
V. 1. 3. Depozitul legal sau Legea exemplarului obligatoriu.....	p. 108
V. 1. 4. Criza cărții și a hârtiei.....	p. 114
V. 2. Cartea ca mijloc de propagandă culturală.....	p. 121
V. 2. 1. Promovarea cărții prin expoziții.....	p. 124
V. 2. 2. „Sărbătoarea cărții”, un eveniment cultural controversat.....	p. 129

Capitolul al VI-lea – Biblioteca – instituție a lecturii.....	p. 138
VI. 1. Biblioteci românești în Transilvania înainte de 1918.....	p. 138
VI. 2. Diverse tipologii ale bibliotecilor românești.....	p. 139
VI. 3. Despre biblioteci și bibliotecari în perioada interbelică.....	p. 143
VI. 4. Câteva date statistice referitoare la bibliotecile românești interbelice.....	p. 153
VI. 5. Preocupări bibliologice în mediul cultural românesc.....	p. 154
Capitolul al VII-lea - Lectura interbelică: investigații, atitudini și ipostaze.....	p. 169
VII. 1. Conceptul de „lectură publică”	p. 171
VII. 2. Repere ale investigațiilor sociologice derulate în bibliotecile românești interbelice....	p. 176
VII. 3. Atitudinea față de lectură – subiect de dezbatere.....	p. 186
VII. 4. Școala și lectura publică. Lectura particulară	p. 206
VII. 5. Practici de lectură în mediul rural.....	p. 217
VII. 6. Ipostaze ale lecturii în artele plastice.....	p. 221
Concluzii	p. 226
Bibliografie	p. 229
Anexe.....	p. 253

Cuvintele-cheie: istoria cărții, istoria lecturii, istoria bibliotecilor, politici și programe culturale, curente și modele culturale, producția și difuzarea cărții (editura, tipografia, librăria), biblioteca și lectura publică, sociologia practicilor de lectură.

ABSTRACT

Alegerea temei de cercetare dintr-o multitudine de posibilități a apărut ca o provocare. Pornind de la premisa că tema a fost abordată din perspective multiple, dar și pentru a răspunde criteriului interdisciplinarității, am optat pentru triada carte-lectură-biblioteca în dezbaterile mediilor culturale românești, ca fenomen cultural inedit. În abordarea problematicii temei noastre de cercetare am utilizat metoda analitico-sintetică, după următorul tipar argumentativ. Mai întâi, prin metoda analitică, am căutat să identificăm principalii actori din lanțul cărții românești, iar apoi, folosind metoda sintetică, am încercat să surprindem dinamica dezbaterilor referitoare la problemele asociate vieții cărții.

În stabilirea relațiilor dintre acești actori am avut în vedere modelul procesual al lanțului cărții, care include creația, producția, difuzarea, organizarea și receptarea produsului cultural - cartea, prin lectură. Obiectivul general al cercetării propuse de noi este acela de a demonstra că dezbaterile asupra cărții, lecturii și bibliotecii a reprezentat o preocupare constantă în societatea românească interbelică. Am încercat să identificăm subiectele majore de dezbateri însă pentru aceasta a fost necesar să stabilim principalele medii culturale în care acestea au fost dezbătute, în special la nivel instituțional (școli, asociații, fundații, societăți culturale, universități, ministere etc.).

Ca procedură de informare bibliografică am recurs la consultarea cataloagelor tradiționale și online ale marilor biblioteci românești, dar și străine, inclusiv cele ale Bibliotecii Naționale a Franței; lucrărilor de referință privind istoria cărții, lecturii și bibliotecilor din fondurile bibliotecilor românești; lucrărilor de istorie culturală și socială, lucrărilor de pedagogie, de sociologie și practica lecturii etc.; colecțiilor de ziare și reviste interbelice, din fondurile B.C.U. Cluj-Napoca, atât în format tipărit, cât și digitalizat; resurselor electronice (baze de date, resurse web) etc. Am urmărit în special, articolele din colecțiile unor reviste și ziare interbelice în care a fost dezbătută problematică referitoare la cartea românească care a circulat în perioada interbelică. Ne-am oprit și asupra tematicii cărții ca mijloc de propagandă culturală, identificând care au fost formele concrete prin care acest tip de propagandă s-a realizat.

Am structurat demersul nostru de cercetare pe următoarele obiective specifice: evidențierea principalelor teme de dezbatere circumscrise cărții care au stat în atenția politicilor și programelor implementate în domeniul culturii românești interbelice; identificarea impactului ideologic, social și economic asupra unor componente ale lanțului cărții (edituri, librării, tipografii) și surprinderea atitudinilor și ipostazelor față de carte și lectură în spațiul cultural românesc.

Având ca puncte de plecare obiectivele enunțate, am configurat structura lucrării în capitole și subcapitole, după cum urmează: introducere, șapte capitole, concluzii, bibliografie și anexe.

În primul capitol am construit istoriografia cu privire la problemele cărții, lecturii și bibliotecii pe baza cuvintelor-cheie relevante demersului nostru și a perspectivelor de abordare (istorică, pedagogică, bibliologică, sociologică).

În cel de-al doilea capitol am prezentat caracteristicile politicii educației și a culturii în contextul schimbărilor pe care societatea românească interbelică le-a înregistrat în derularea proceselor de alfabetizare și culturalizare ale populației românești. În următorul capitol, cel de-al III-lea, arătăm care au fost formele de organizare culturală specifice perioadei interbelice, programele culturale ale ASTREI și ale Fundațiilor Culturale Regale și evidențiem rolului lor în promovarea cărții românești și a bibliotecilor, în special în mediul rural.

În capitolul al IV-lea surprindem care au fost principale curente și modele culturale care s-au manifestat în spațiul românesc interbelic și care a fost influența lor asupra dinamicii presei literare românești.

În capitolul al V-lea am creionat condiția cărții românești sub două aspecte: cartea ca obiect comercial și cartea ca mijloc de propagandă culturală. Pentru reliefarea primului aspect, ne-am referit la modul de abordare a cărții de către principalele edituri, tipografii și librării românești, punctând și consecințele pe care legislația specifică (legea depozitului legal) și criza economică din perioada interbelică le-au avut asupra acestei abordări. Cea de-al doilea aspect l-am conturat prin prezentarea câtorva modalități de promovare a cărții, mai concret prin expoziții și „sărbători ale cărții”.

În capitolul al VI-lea prezentăm câteva tipologii ale bibliotecilor românești ca instituții ale lecturii evidențiate în literatura de specialitate precum și preocupările

bibliologice ale unor personalități interbelice care au promovarea cartea și lectura în spațiul public.

Ultimul capitol îl rezervăm prezentării unor repere ale investigațiilor sociologice asupra lecturii, surprinderii atitudinii societății românești față de actul lecturii precum și dezbaterii asupra ipostazelor în care lectura interbelică s-a manifestat. Un aspect inedit asupra căruia ne-am oprit a fost cel al ipostazei lecturii în artele plastice, subcapitol în care prezentăm câteva exemple selectate dintre lucrările unor reprezentanți ai Școlii românești de pictură interbelice, cu scopul de a demonstra că au contribuit la promovarea actului lecturii.

Parcurgând această structură a tezei am identificat un set de probleme care s-au aflat în atenția mediilor culturale românești din Transilvania și modul în care acestea au fost dezbătute în spațiul public. De la subiectele legate de politica culturală, a statutului cultural, la impactul evenimentelor de genul „sărbătoarea cărții” asupra politicii și producției editoriale, a influenței crizei cărții și a hârtiei asupra întregului lanț al cărții, au fost ilustrate prin exemple din presa vremii și mai ales din spațiul transilvănean.

Perioada interbelică a fost generatoare de noi concepte precum „politica culturii”, „statul cultural”, „știința națiunii”, „educația adulților precum și de noi instituții, „căminele culturale”, „școlile țărănești”, „extensiuni universitare” etc. A reprezentat perioada de început a cercetărilor sociologice pentru cunoașterea realităților din societatea românească aflată în plin proces de reorganizare politică, economică și culturală.

Analiza publicațiilor din domeniul pedagogiei a contribuit la cunoașterea ideologiei și sensibilităților principalilor actori ai cărții și ai lecturii, precum și transformarea practicilor de lectură, dezvoltarea lecturii publice precum și a rețelei de biblioteci specifice, atât în mediul rural, cât și urban.

În perioada interbelică, procesul de modernizare a sistemului de biblioteci a înregistrat o dinamică a reorganizării instituționale și a lecturii. Deplasarea interesului spre lectura publică și susținerea accesului la cultură prin intermediul cărții, care servește interesele publicului, indiferent de vârstă, pregătire profesională, proveniență (din mediu rural sau urban etc.), reprezintă reperele aplicative ale politicilor culturale existente în spații geografice diverse.

Discursul și reprezentările lecturii au fost surprinse și în artă. Selecția lucrărilor care portretizează ipostaze ale lecturii și cărții a avut scopul de a ilustra faptul că actul de lectură și obiectul său, cartea, pot fi promovate și prin pictură sau grafică.

Sinteză

Teza cu titlul *Cartea, Biblioteca și Lectura în dezbateră publică a mediilor culturale românești din Transilvania interbelică* încearcă să demonstreze că în perioada interbelică a existat o preocupare constantă pentru carte, lectură și bibliotecă, iar temele circumscrise cărții au reprezentat repere esențiale ale politicilor și programelor implementate în cultura românească. Abordările din perspective multiple (istorice, pedagogice, sociologice, bibliologice) ale temei au contribuit la identificarea unui set de probleme care s-au aflat în atenția mediilor culturale românești din Transilvania și modul în care au fost dezbătute în spațiul public. De la subiectele de politică culturală, a statutului cultural, la impactul evenimentelor de genul „sărbătoarea cărții” asupra politicii și producției editoriale, a influenței crizei cărții și a hârtiei asupra întregului lanț al cărții, până la surprinderea atitudinilor și ipostazelor față de carte și lectură, subiectele de dezbateră au fost susținute de exemple concrete din presa vremii sau lucrările de referință din domeniu.